

Klimaat in perspectief

Omgevingsvisie als vertrekpunt voor
de herijking van het Gelders Klimaatplan

Klimaatverbond
Nederland

Klimaatverbond
Nederland

Klimaat in perspectief

Omgevingsvisie als vertrekpunt voor de herijking van het
Gelders Klimaatplan

Januari 2024

Klimaat in perspectief – omgevingsvisie als vertrekpunt voor de herijking van het Gelders Klimaatplan is geschreven door het team van Klimaatverbond Nederland, met inbreng van onze partners Energie Samen Gelderland en Natuur en Milieu Gelderland.

Auteurs: Jan Engels, Hansjurgen Heinen, Petra Lettink, Margo Meeuwissen, Melanie Miltenburg en Dieuwertje Walch

Eindredactie en vormgeving: Dieuwertje Walch

Inhoudsopgave

1. Inleiding	1
2. Context en algemene bevindingen	3
2.1 <i>Context</i>	3
2.2 <i>Algemene bevindingen</i>	4
3. Sturing en organisatie	6
3.1 <i>Governance: richting en uitgangspunten</i>	6
3.2 <i>Participatie, samenwerking en draagvlak</i>	11
3.3 <i>Inkoop en aanbesteding</i>	12
4. De 5 domeinen van het Klimaatakkoord	14
4.1 <i>Domein 1. Gebouwde omgeving</i>	15
4.2 <i>Domein 2. Mobiliteit</i>	17
4.3 <i>Domein 3. Industrie en bedrijven</i>	18
4.4 <i>Domein 4. Landgebruik</i>	19
4.5 <i>Domein 5. Duurzame energie (Het energiesysteem van de toekomst)</i>	23
5. Slotbeschouwing	28

1. Inleiding

Op verzoek van de provincie Gelderland biedt Klimaatverbond Nederland deze rapportage aan: input voor de herijking van het Gelders Klimaatplan. Als wegbereider voor ambitieus klimaatbeleid en als vereniging van decentrale overheden is dat een verzoek waar wij met ons gehele team met veel plezier mee aan de slag zijn gegaan. Ons team heeft brede expertise en een brede blik. Tegelijkertijd is het een team van beperkte omvang. Onze werkzaamheden omvatten niet alle domeinen van het Klimaatakkoord. Dat maakt dat wij over sommige onderwerpen meer kunnen zeggen dan over andere. Tegelijkertijd zorgt onze brede blik er wél voor dat wij de samenhang en raakvlakken tussen de thema's zien. We hebben onze partners Energie Samen Gelderland en Natuur en Milieu Gelderland gevraagd om hun beschouwingen en aanbevelingen aan de hand het huidige Klimaatplan, om de brede blik nog verder te verscherpen.

Werkwijze

Het Gelders Klimaatplan uit 2022 bestaat uit verschillende hoofdstukken. Eerst werd gekeken naar wat meer algemene zaken, zoals de context waarbinnen de provincie opereert en hoe de provinciale organisatie georganiseerd is. Hierna werd ingegaan op de vijf domeinen uit het Klimaatakkoord. In onze analyse en aanbevelingen werken we zoveel mogelijk volgens dezelfde structuur en kopjes als het Gelders Klimaatplan. Op deze manier is het voor de provincie gemakkelijk om dit document naast het Klimaatplan te leggen. In iedere sectie beantwoorden we de volgende vragen:

- **Waar staan we nu?** We zijn gestart met het lezen en analyseren van het huidige Klimaatplan: wat valt ons op? Welke ontwikkelingen zien wij? Als input hierbij hebben we nadrukkelijk ook de uitkomsten van het Gelders burgerberaad en het coalitieakkoord betrokken;
- **Waar willen we heen?** Vervolgens hebben we ons afgevraagd waar we heen willen: wat is het langetermijnperspectief waar de provincie naartoe kan werken? We hebben dat gedaan vanuit het besef dat het niet aan ons is om 'de stip aan de horizon' vorm te geven. En waar het einddoel – anders dan CO₂-reductie – niet scherp is, helpt het om uitgangspunten te formuleren. Op deze wijze hebben wij getracht een heldere richting te omschrijven inclusief handvatten die helpen om het 'hoe' consistent vorm te geven;
- **Wat kan de provincie nu concreet doen?** Het grote risico – in onze ogen – van beleid op hoofdlijnen is dat het in abstracties blijft hangen. Dan rijst al snel de vraag: maar wat gaan we nu concreet doen? Vanuit onze expertise in de provinciale en gemeentelijke praktijk hebben wij per thema getracht handelingsperspectief te geven. Dus: wat kan de provincie **zelf** doen én wat kan de provincie doen om **gemeenten** te ondersteunen in hun dagelijkse praktijk. Vanuit een eenduidige en consistente rol die gebaseerd is op wettelijke taken.

Leeswijzer

Zoals gezegd houden we zoveel mogelijk dezelfde structuur aan als het huidige Gelders Klimaatplan. Dus wij starten met het schetsen van de context, inclusief een analyse en aanbevelingen op hoofdlijnen in hoofdstuk 2. Vervolgens verwoorden we in hoofdstuk 3 de uitgangspunten die wij als richtinggevend voorstellen. Het hoofdstuk sluit af met overkoepelende aspecten zoals governance, participatie, monitoring en inkoop en aanbesteding. In hoofdstuk 4 daarna zijn de 5 domeinen van het klimaatakkoord uitgewerkt: naast analyse en richting is hierin het handelingsperspectief benoemd in de vorm van mogelijke concrete maatregelen. We sluiten in hoofdstuk 5 af met een korte slotbeschouwing.

2. Context en algemene bevindingen

Kernboodschap

Het huidige Klimaatplan kent een herkenbare opbouw, gebaseerd op het Klimaatakkoord. Door de sterke focus op CO₂-reductie is het voor bewoners en bedrijven behoorlijk abstract en zet het niet direct aan tot actie. De samenhang tussen de thema's wordt onderkend, maar is nog niet op beleidsniveau uitgewerkt. Ook is de uitwerking van de rol van de provincie niet eenduidig.

2.1 Context

Wij hebben dit rapport van aanbevelingen over het Gelders Klimaatplan geschreven vanuit de context die wij kennen vanuit ons dagelijks werk: een vereniging van decentrale overheden, gericht op ambitieus klimaatbeleid. Klimaatverbond Nederland is een van de weinige maatschappelijke organisaties die zowel op het gebied van klimaatmitigatie en klimaatadaptatie – en het snijvlak van beide – actief is. Wij kijken steeds enkele jaren vooruit naar wat er zich vanuit de huidige afspraken, alsook de doelen op de lange termijn zoals het Parijsakkoord, in ons werkveld ontwikkelt en wat nodig is. Wat worden de uitdagingen, waar moet aandacht voor zijn, wat is nodig om mogelijke drempels te slechten dan wel kansen te benutten? Bij deze belangrijke vragen pakken we onze rol als wegbereider.

We doen dat methodisch. Dat doen we door samen met onze leden en collega-organisaties de vraagstukken te onderzoeken, te analyseren, ze om te zetten in concrete projecten, daarmee te pionieren en de opgedane kennis te delen. Enerzijds is onze rol dus analytisch en beleidsgericht, anderzijds zoeken wij altijd de verbinding met concrete projecten: wij willen de theorie toetsen in de praktijk om aldus de theorie en het beleid te kunnen aanscherpen en verbeteren.

De bredere context van waaruit wij dit rapport hebben geschreven, is naast onze ervaring gebaseerd op een aantal actuele bronnen:

- VNG: [Global Goals for sustainable development](#) wat lokale overheden moeten weten
- VNG: [de Transitie binnen de transitie](#)
- VNG: [Gemeenschapslogica](#) in de energietransitie
- Expertteam Energiesysteem 2050: [Energie door perspectief: rechtvaardig, robuust en duurzaam naar 2050](#)
- Nationaal Klimaatplatform: Signalenrapport '[Basis in Balans](#)'
- [Maatlat](#) Groene klimaatadaptatieve gebouwde omgeving
- [Actieplan Klimaatadaptatieplan; Samen op weg naar een klimaatbestendig Gelderland](#)
- Provincie Gelderland: [Vitaal Landelijk Gebied Gelderland](#)
- Provincie Gelderland: [Gaaf Gelderland; Omgevingsvisie](#)

- Provincie Gelderland: [Coalitieakkoord 2023-2027](#)
- Provincie Gelderland: [Adviesrapport Gelders Burgerberaad Klimaat 2023 en verder](#)

2.2 Algemene bevindingen

Structuur

Het huidige Klimaatplan legt als geheel de focus sterk op CO₂-reductie en hanteert dezelfde indeling als het Klimaatakkoord. Dat zorgt voor herkenning en herleidbaarheid van de overall doelen en zorgt ook dat de doelen kwantificeerbaar zijn. De keerzijde is dat het plan daarmee technocratisch kan overkomen. Door de focus op CO₂-uitstoot die omlaag moet kan dit door bewoners en bedrijven opgevat worden als *“het moet allemaal minder”*. Per thema in het plan is de top 3 aan maatregelen benoemd. Wat veel minder uit het plan spreekt is het ‘waarom?’: waarom ligt de focus op precies deze maatregelen? Hoe vloeien deze maatregelen voort uit de doelen? Die koppeling is niet helder en voelt daarmee willekeurig – hoe zinvol de programma’s en maatregelen ook zijn. De uitwerking voelt een beetje als een lappendeken: de samenhang is voor ons niet evident.

Samenhang

Wat ons betreft is er sterke inhoudelijke samenhang en wisselwerking tussen de verschillende thema’s en maatregelen van het Klimaatplan. Ieder thema van het Klimaatplan bestaat uit een keten met sociale, economische en ruimtelijke consequenties. Zo heeft een keuze voor all-electric of juist voor warmtenetten in de gebouwde omgeving directe gevolgen voor de opgave bij zowel netcongestie als grootschalige opwek. En zo heeft het achterblijven van klimaatadaptieve maatregelen om hittestress te voorkomen waarschijnlijk merkbare gevolgen voor de inzet van airco’s en de bijbehorende toename van stroomverbruik. Niet alleen *binnen* de thema’s maar ook *tussen* de thema’s is er interactie. Zo levert kiezen voor intensieve landbouw die werkt voor de wereldhandel een andere mobiliteitsbehoefte op dan kiezen voor lokaal gerichte landbouw. Daarom adviseren wij het totale klimaatprogramma van de provincie vanuit die samenhang op te bouwen. Daarmee bouw je als provincie logica in het programma, waardoor keuzes meer richting krijgen.

Integraal werken

Een ander punt dat opvalt is dat er een sterke intentie is om integraal te werken: de samenhang tussen de verschillende onderdelen wordt onderkent. Tegelijkertijd blijft het in het plan bij de intentie: *“de integraliteit moet tot stand komen in de uitvoering”*. Waarbij tegelijkertijd het plan *“een plan op hoofdlijnen”* is *“waarvan de uitwerking bij uitvoerders ligt”*. *“De begroting, uitgaven en verantwoording liggen dus bij verschillende provinciale themaprogramma’s”*. Vanuit de financiële sturing die er onherroepelijk is in de praktijk, zien wij hierin een risico dat de integraliteit in de uitvoering onder druk komt te staan.

Narratief

“Het moet allemaal minder”. Hoe waar dat qua CO₂-uitstoot ook is: dat is géén boodschap waar Gelderse inwoners en bedrijven makkelijk enthousiast van raken en door in actie komen. De grote uitdaging is aldus om een toon en aanpak te vinden die inspireert en die aansluit bij zorgen en wensen in de samenleving, zónder de achterliggende CO₂-doelen – die immers vastgelegd zijn in wetgeving – uit het oog te verliezen. Die toon en die aanpak kent verschillende schaalniveaus: politiek/bestuurlijk op provinciaal niveau, richting gemeenten én richting de Gelderse inwoners en organisaties.

Rol provincie

Wat ons opvalt is dat in elk thema er een paragraaf gewijd is aan ‘onze rol’, waarbij steevast de constatering is dat de provincie weinig directe invloed heeft. Er is dus een stevige kloof tussen wat er IN Gelderland moet gebeuren en wat er ALS Gelderland (= provinciale organisatie) kan gebeuren. Die worsteling tussen doelen en invloed is duidelijk zichtbaar en lijkt tegelijkertijd niet tot een scherpe rolneming te leiden; in de uitwerking per thema is de basis voor de geschetste aanpak lang niet altijd helder.

3. Sturing en organisatie

3.1 Governance: richting en uitgangspunten

Kernboodschap

Een klimaatplan is effectief als het de Gelderse samenleving aanzet tot verandering en beweging. Het huidige plan is opgebouwd rond “minder CO₂”. Het plan kan aan kracht winnen door een ander narratief: niet “minder” maar “anders” en daarmee van “moeten” naar “mogen en willen”. Daarmee ontstaat een positievere sfeer: een inspirerend verhaal dat bewoners en bedrijven uitnodigt om in beweging te komen en een bijdrage te leveren. Bij uitstek een verhaal dat de provincie vorm kan geven via haar cruciale rol in het regionale ruimtelijk beleid en de omgevingsvisie!

Zoals onder *Algemene bevindingen* (2.2) omschreven, missen wij in het huidige Klimaatplan een inspirerend narratief. Een samenhangend verhaal waarmee bewoners, bedrijven en organisaties in Gelderland uitgenodigd en verleid worden om hun bijdrage te leveren aan een prettige en toekomstbestendige Gelderse samenleving. Zo’n verhaal begint in onze ogen bij een uitgewerkte en samenhangende visie – inclusief inspirerende verbeelding – op de ontwikkeling van Gelderland.

De natuurlijke basis vanuit de wettelijke rol (zie Box 1) van de provincie voor zo’n visie bestaat gelukkig al. Die wettelijke basis bestaat uit de stevige rol die de provincie heeft in ruimtelijk beleid, aangevuld met de brede blik die de Omgevingswet voorschrijft. In Gelderland heeft zich dat vertaald in de omgevingsvisie *Gaaf Gelderland*.

Box 1: De grondwettelijke taken van de provincie.

De provincies vervullen onder andere taken op de volgende gebieden:

- ruimtelijke ordening;
- natuur, milieu, water en landschap;
- verkeer en vervoer (bijvoorbeeld de aanleg van wegen en fietspaden);
- stimulering van de regionale economie;
- welzijn en cultuur;
- (met name financieel) toezicht op gemeenten;
- toezicht op waterschappen.

Indien de provincie haar Klimaatplan weet te verbinden aan de omgevingsvisie heeft dat uiteraard ook consequenties voor de totale governance van het Klimaatplan. Het geeft een eenduidige inbedding van de wijze waarop de acties die uit het Klimaatplan moeten volgen aangestuurd en gemonitord (kunnen) worden.

Aanbevelingen

1. **Creëer en visualiseer een streefbeeld.** Het streefbeeld van waaruit bewoners en bedrijven geïnspireerd kunnen worden om stappen te zetten is niet aan ons om te formuleren. Op abstract niveau verwachten wij dat dat in de richting gaat van ‘heel Gelderland kent een gezonde, aangename, veilige en duurzame leefomgeving’. Kortom: het streefbeeld zal vermoedelijk geënt zijn op *brede welvaart*¹, aansluitend op de rode draad uit het huidige coalitieakkoord. Om bewoners en organisaties uit te nodigen mee te denken en te werken aan het streefbeeld, denken wij dat het visualiseren van diverse opties (praatplaat) aantrekkelijker is dan tekst;
2. **Werk vanuit integraal beleid en een integrale strategie.** In onze optiek is het bovengenoemde streefbeeld iets dat samen met bewoners en partners ontwikkeld kan worden. Wij adviseren dit te realiseren als langetermijnvisie met een zichtpunt of -lijn van 2100/2120 (zie Box 2). Die kan vervolgens via de omgevingsvisie weer vertaald worden naar een visie en bijhorende uitwerkingsprogramma's tot circa 2040/2050. Juist vanuit de cruciale rol die de provincie speelt in het regionale ruimtelijk domein lijkt dit de beste weg. In het denken vanuit de Omgevingswet start integraal werken bij de omgevingsvisie. Zeker als programma's gebiedsgericht opgesteld worden, zijn deze daarmee integraal voor een deelgebied. Starten met integraal werken bij de uitvoering (zoals nu) zorgt ervoor dat je alleen op operationeel niveau vervlecht (het bekende ‘werk met werk maken’) en niet op strategisch niveau (werken vanuit geïntegreerde concepten). Wij adviseren in te zetten op vervlechting op strategisch niveau en dit vervolgens mee te nemen in de uitwerking en uitvoering. Starten met vervlechten op operationeel niveau is over het algemeen makkelijker, maar leidt meestal tot suboptimale oplossingen;
3. **Creëer verbinding tussen beleidsdomeinen.** Verbinding met andere beleidsterreinen kan vorm krijgen door brede welvaart te vertalen via de Sustainable Development Goals (SDG's). De SDG's zijn in het huidige Klimaatplan al benoemd, en zijn net als brede welvaart opgebouwd rond de indeling people, planet, profit². Het voordeel van het werken via de SDG's is dat de doelen wereldwijd worden gedeeld en voor een gemeenschappelijke taal zorgen. Ook in Gelderland zijn er diverse gemeenten en regio's die er mee werken. Bovendien is monitoring van brede welvaart via de SDG's geborgd: op verzoek van de Tweede Kamer heeft het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), samen met de planbureaus een *Monitor Brede Welvaart* ontwikkeld. Sinds 2019 wordt de ontwikkeling van de brede welvaart jaarlijks in kaart gebracht.³

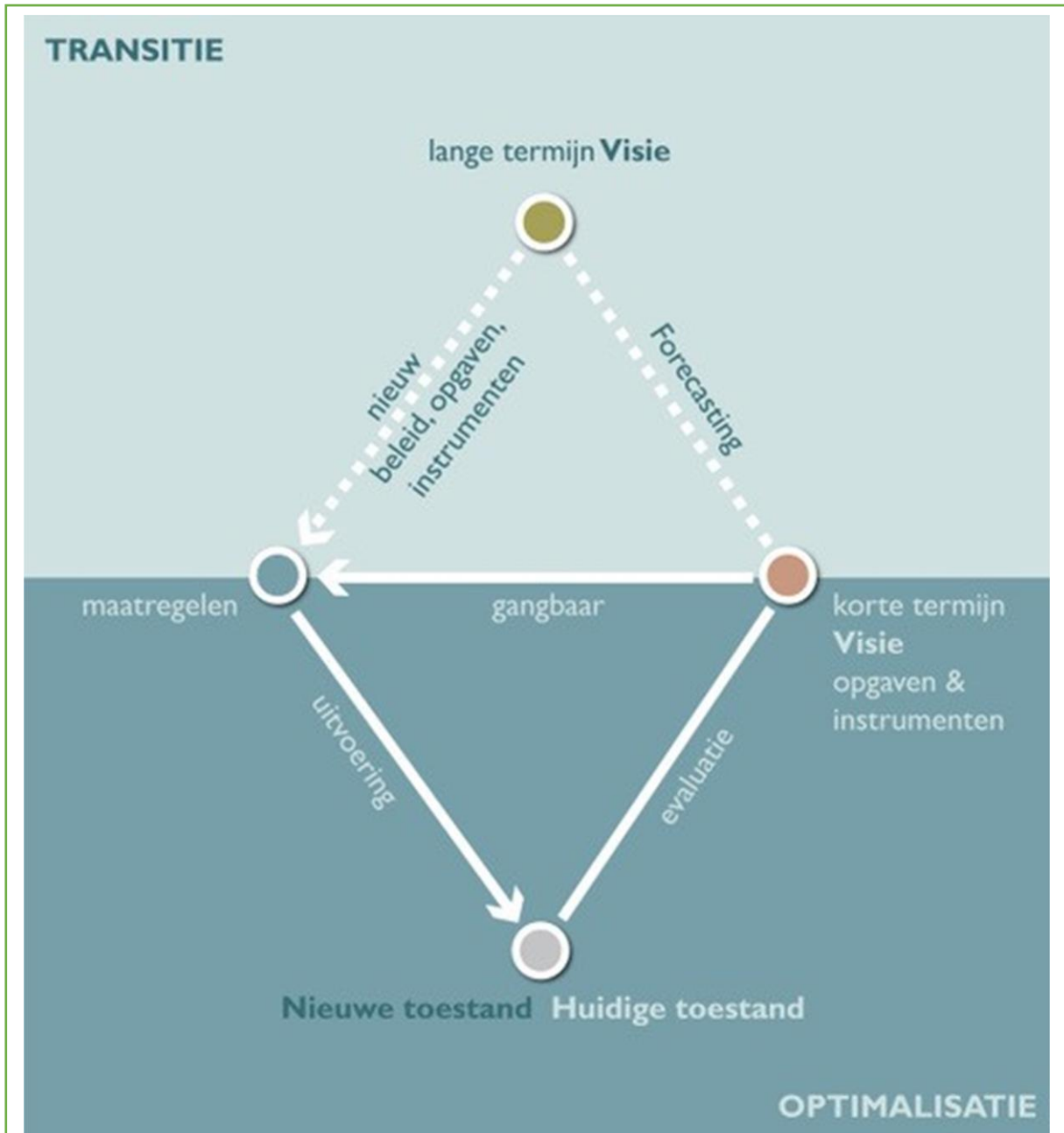
---

¹ SER: “Brede welvaart gaat over profit, people en planet. Welvaart heeft naast de financieel-economische dimensie, ook een sociaal-maatschappelijke en ecologische dimensie. Daarbij gaat het niet alleen over ‘hier en nu’, maar ook over ‘elders’ en later’.”

² Zoals gevisualiseerd door het Stockholm Resilience Centre in de zogenaamde ‘Weddingcake’

³ CBS: [Monitor Brede Welvaart 2021](#)

Box 2: Van optimalisatie naar transitie: de transitieruit.

Figuur 1: Transitieruit (bron: Buro LinO en Bureau M2).

Zoals eerder omschreven, missen wij op dit moment een positief narratief. Een verhaal niet over minder, maar over anders. Daarvoor is 'out of the box' denken nodig én langetermijndenken ook – juist! – als input voor de omgevingsvisie. Zoals uit Figuur 1 blijkt, is het risico anders té groot dat het denken vast blijft zitten in optimalisatie van de bestaande situatie. Vanuit dat perspectief juichen wij toe dat de provincie o.a. met Wageningen Universiteit aan een lange termijnvisielangetermijnvisie werkt inclusief een visualisatie (Gelderland in 2120).

4. **Hanteer een set eenduidige uitgangspunten over de doelen en SDG's heen.** Het hanteren van een set uitgangspunten zorgt voor herkenbaarheid en eenduidigheid in beleid. Het geeft houvast en richting bij de ontwikkeling van doelen én bij de uitwerking van een aanpak om de doelen te realiseren. Hieronder stellen we een aantal uitgangspunten voor die wat ons betreft goed kunnen ondersteunen bij het creëren van een inspirerend narratief voor bewoners en herkenbaar zijn bij het bijbehorend beleid en maatregelen.
- a. People:
    - i. De aanpak en elk proces start bij de leefwereld van gebruikers (bewoners, bedrijven);
    - ii. Iedereen kan meedoen en wordt meegenomen;
    - iii. De kracht en energie van mensen onderling wordt gestimuleerd en benut;
    - iv. Collectieve processen en maatregelen zijn het uitgangspunt⁴. Vanuit het besef dat deze effectiever én efficiënter zijn dan processen en maatregelen gericht op individuen. Dit geldt bijvoorbeeld voor mobiliteit: dus minder ruimte voor automobilititeit, méér ruimte voor collectief vervoer en fiets in combinatie met het slim combineren van de programmering van voorzieningen met woon- en werklocaties. Dit creëert ook ruimte voor biodiversiteit, klimaatadaptatie, etc.;
  - b. Planet:
    - i. Water en bodem sturend (bij nieuwbouw of herbouw): werk *met* de natuur in plaats van *tegen* de natuur met behulp van een hoop techniek. Met als belangrijk sturend principe: **niet afwentelen**. Niet van privaat naar publiek, niet op de omgeving en niet op toekomstige generaties;
    - ii. Natuurlijke oplossingen hebben altijd de voorkeur⁵, ook voor bestaande bouw. Vanuit de EU wordt groen, biobased en circulair de standaard, bij nieuwbouw én bij bestaande bouw⁶;
    - iii. Aansluitend op één van de rode draden uit het Burgerberaad: het opnemen van een klimaatparagraaf en een klimaattoets in ál het provinciale beleid en (uitvoerings)plannen;
    - iv. Trias Energetica⁷: éérsst besparen. Zowel in de aanpak van gebouwen als bij de industrie en bij mobiliteit. Elke kWh die je niet gebruikt, scheelt 2 kWh aan op te wekken energie!;
  - c. Profit:
    - i. Maak economie ondersteunend aan sociale structuren en ontwikkelingen en aan de centrale rol van de natuur.

---

⁴ Nationaal Klimaatplatform: Signalenrapport '[Basis in Balans](#)'

⁵ [Maatlat Groene Klimaatadaptatieve Gebouwde Omgeving](#)

⁶ Presentatie BZK: stakeholderdialoog EU Green Deal en de gebouwde omgeving

⁷ RVO: [Trias Energetica en energieneutraal bouwen](#)

5. **Pak klimaatmitigatie en -adaptatie hand in hand aan.** Klimaatmitigatie en -adaptatie zijn allebei even nodig. Bovendien is het onwenselijk dat mitigatiemaatregelen kansen voor klimaatadaptatie negatief beïnvloeden, of andersom. Belangrijker nog, het in de breedte kijken naar beide uitdagingen, biedt voordelen, zoals efficiënter gebruik van beschikbare middelen. Zoals het [Discussiepaper t.b.v. Deltaprogramma](#) beschrijft: *“Zowel adaptatie- als mitigatiepaden hebben systemische veranderingen nodig die leiden tot een duurzame inrichting van Nederland waarbij mens, natuur en klimaat in balans zijn. Ze vergen meer dan alleen losse maatregelen, namelijk ook veranderingen in gedrag, en daarmee sociale normen en waarden, wetgeving, beleid en financiële systemen. In die systemische veranderingen zit potentieel voor synergie tussen klimaatadaptatie en klimaatmitigatie. Leiderschap is daarin een cruciale factor.”* (p.15).

6. **Kies voor goed communiceerbare doelen en monitor de resultaten.** De resultaten van het huidige plan zijn niet eenduidig terug te vinden: de doelen zijn gebaseerd op de afspraken in het Klimaatakkoord - met een ‘plus’ vanuit provinciale afspraken, waardoor de doelen **nu** nog in lijn liggen met de Europese doelen. Uit de presentatie⁸ over de voortgang van Fit-for-55 en de Green Deal valt af te leiden dat verwacht mag worden dat de doelen aangescherpt en het Europese beleid geïntensiveerd wordt. De huidige monitoring is echter gebaseerd op afspraken uit het SER Energieakkoord uit 2015. Er gebeurt veel in de Gelderse praktijk zonder dat we een helder en eenduidig overzicht van de voortgang hebben kunnen terugvinden. Voor communicatie met bewoners en bedrijven zijn resultaten via de *Monitor Brede Welvaart* veel beter bruikbaar. Hiervoor kunnen afgeleide doelen worden geformuleerd, op lokaal niveau en ook op lokaal (buurt)niveau gemonitord worden. Hierbij kan een competitie tussen buurten of gemeenten worden gestimuleerd (bijvoorbeeld bij doelen als het aantal deelauto’s in de buurt, of het verminderen van het aantal auto’s in de straat) om de transitie te versnellen. Dit neemt niet weg dat er óók zicht moet zijn op de voortgang van de CO₂-reductie op provinciaal niveau. De vraag is echter of daarvoor een apart dashboard door de provincie moet worden opgesteld.

7. **Kies voor een heldere en eenduidige rol.**
  - a. Begin bij wettelijke taken: daarin kun je als provincie zaken afdwingen en kaderstellend opereren. Ons beeld is dat een wezenlijk deel van de wettelijke taken samenhangt met ruimtelijk beleid: de Omgevingswet en alle daaraan gekoppelde zaken;
  - b. Zorg dat alles wat je als provincie doet AANVULLEND is op wat Rijk en gemeenten doen, respectievelijk ondersteunend is aan wat gemeenten MOETEN doen (van het Rijk). De provincie is de regisseur voor haar provincie. Dit is vaak een intermediaire en faciliterende rol, maar vraagt ook om het

---

⁸ Presentatie BZK: [Stakeholderdialoog EU Green Deal en de gebouwde omgeving](#)

nemen van verantwoordelijkheid in bijvoorbeeld de gebiedsprocessen. Een voorbeeld: het is effectiever om te zorgen dat gemeenten bewonersinitiatieven ondersteunen of regionaal samenwerken om de verduurzaming van de gebouwde omgeving vorm te geven, dan nóg een bewustwordingscampagne of nóg een regeling om particuliere woningeigenaren te ondersteunen bij verduurzaming. Het kan verstandig zijn om als provincie een transparante en eenduidige rol als regisseur of als coördinator op zich te nemen in gebiedsprocessen. Bijvoorbeeld als het bestuurlijk of qua omvang complex wordt. Bied echter ruimte aan inwoners of gemeenten als ze van onderop een proces opzetten en capabel en slagvaardig genoeg zijn om dit zelf te doen;

- c. Om met name de coördinerende rol consistent en transparant te pakken in de praktijk, kan eraan gedacht worden om gebruik te maken van een Gelders of een door BIJ12⁹ opgezet uitvoeringsorgaan voor gebiedsontwikkeling;
- d. Zorg via een gericht beleid van grenzen stellen, verleiden en stimuleren dat de geformuleerde visie uitgevoerd wordt binnen de gestelde uitgangspunten. Uit het Burgerberaad kwam als rode draad onder andere naar voren dat 'de overheid' – dus inclusief de provincie – best meer mag sturen. Bijvoorbeeld: stel alleen geld beschikbaar vanuit Steengoed Benutten als het betreffende project aantoonbaar is gebaseerd op de hierboven genoemde uitgangspunten.

3.2 Participatie, samenwerking en draagvlak

Burgers die in dorpen of steden wonen met meer gemeenschapszin, zijn tevredener en actiever in hun gemeenschap. Dit kan leiden tot bijvoorbeeld een versnelling van de energietransitie, betere zorg, beter groenonderhoud en betere leefbaarheid. En zeker dat laatste, die inzet op leefbaarheid van de provincie Gelderland, wordt veel aangehaald in het huidige coalitieakkoord.

Diverse vormen van gemeenschapsontwikkeling zijn mogelijk, van stimuleren van verenigingen door gemeenten tot burgerbestuur. In al deze vormen staat centraal: eigenaarschap door burgers en een meer faciliterende en coördinerende rol van de overheid. De rol die de provincie hierbij kan kiezen is het consequent stimuleren en ondersteunen van *gemeenschappen*. Dat sluit goed aan op begrippen zoals noaberschap die in grote delen van de provincie gemeengoed zijn. Met als kanttekening dat deze gemeenschappen dan ook voor iedereen toegankelijk moeten zijn (de keerzijde van 'wij' is immers 'zij'). Het vormen van gemeenschappen is ook bevorderlijk voor het mogelijk maken van collectieve processen zoals benoemd onder uitgangspunten in hoofdstuk 3.1.

Goed is om met elkaar te onderzoeken wat door burgers en ondernemers zelf kan worden opgepakt en uitgevoerd en waar dus alleen een faciliterende rol van de provincie of

---

⁹ BIJ12 is een onderdeel van het IPO en ondersteunt provincies bij taken in het landelijk gebied. www.bij12.nl

gemeente nodig is, en waar het goed is dat de provincie juist een grotere en meer coördinerende rol neemt. Denk hierbij bijvoorbeeld aan een energiecoöperatie van burgers die prima functioneert, of een kleinschalig gebiedsproces dat door ondernemers en gemeente kan worden opgepakt. De RES als geheel en de gebiedsopgaven voor het rurale gebied van Gelderland vraagt echter om meer regie en coördinatie door de provincie.

In alle gevallen is het van belang dat de overheid een consistent en transparant beleid voert. In met name de coördinerende rol van de provincie, maar mogelijk ook bij de regierol, kan dit geborgd worden door gebruik te maken van een Gelders of een door BIJ12 opgezet uitvoeringsorgaan voor gebiedsontwikkeling. Dit orgaan kan langjarige opdrachten met middelen ontvangen van het provinciale bestuur. Het orgaan kan gebruik maken (van de uitgangspunten) van de Landinrichtingswet.

3.3 Inkoop en aanbesteding

Kernboodschap

Het huidige Klimaatplan heeft niet apart aandacht voor inkoop en aanbesteding. In de klimaatopgave kan de provincie een voorbeeldfunctie vervullen naar de buitenwereld. Waar de provincie vraagt om een verandering in werken en denken, kan ze het instrument inkoop, aanbesteding en via subsidieverstrekking en grondbeleid een belangrijke impuls geven aan het bereiken van de klimaatdoelen voor Gelderland. Daarom vinden wij het belangrijk dat dit thema meer aandacht krijgt in de herijking van het Klimaatplan.

Reflectie

Het Klimaatplan heeft een sterke oriëntatie op de inrichting van de provincie als geheel en niet op wat de provincie als organisatie zelf doet. Weliswaar wordt de inkoop van groene energie genoemd en dat waterstof wordt gestimuleerd via het inkoopbeleid. Verder wordt er verwezen naar het interne klimaatplan¹⁰. In het kader van de herijking van het interne klimaatplan kan de samenhang met onderhavig Klimaatplan wel meer opgezocht worden. Daarnaast merken we op dat inkoop, aanbesteding, subsidieverstrekking en grondbeleid een belangrijke impuls kan geven voor de transitie buiten de interne organisatie.

Daar waar het scope 3 emissies betreft behoort dat bij de CO₂-Prestatieladder, waarop de provincie gecertificeerd is op niveau 5. Ook daar wordt in de stuk niet op gereflecteerd. Deze reflectie richt zich op de keuzes die de provincie kan maken om de lokale verduurzaming een impuls te geven via het eigen inkoop- en aanbestedingsbeleid.

¹⁰ Actualisatie Provinciaal klimaatplan, Firm of the Future, 3 maart 2022. Het interne klimaatplan geeft een mooie weerspiegeling van wat de ambities van de provincie zijn. Deze reflectie gaat hier verder niet dieper op in.

Op dat vlak ontbreken in het Klimaatplan enkele routes die tot versterking van de energietransitie kunnen leiden. Wat het energiesysteem van de toekomst nodig heeft is een systeem waarin lokaal opgewekte energie lokaal gebruikt wordt. Een inkoop systeem dat hieraan bijdraagt ontbreekt.

Streefbeeld en uitgangspunten

- De provincie stuurt via haar inkoop- en aanbestedingsbeleid op het versterken van de lokale verduurzaming en het verminderen van CO₂-uitstoot;
- Inkoop van lokaal opgewekte energie gestuurd op gelijktijdigheid;
- Actief grondbeleid gericht op een gebiedsinrichting waar water en bodem sturend de basis voor vormen.

Maatregelen

- Veranker de principes van de R-ladder¹¹, duurzaamheid en CO₂-beprijzing in het beleid, zodat deze toegepast kunnen worden in alle activiteiten, projectstappen, subsidievoorwaarden en grondbeleid;
- Inzetten op een actief grondbeleid om strategisch gronden aan te kopen om hiermee de transitie van met name het landelijke gebied vorm te geven. De aangekochte grond kan na het intrekken van de rechten en de milieuvergunning weer verkocht worden aan een ondernemer of organisatie met een (bedrijfs)plan dat binnen de draagkracht van de aarde past. Concepten als voorkeursrecht en concepten uit de oude Landinrichtingswetgeving en de wetgeving Bureau Beheer landbouwgronden kunnen hierbij toegepast worden;
- Koop lokaal opgewekte elektriciteit in via zelfleveringsmodel zodat gestuurd kan worden op gelijktijdigheid. Hiervoor lopen al diverse projecten in de provincie: zelflevering AGEM¹², lokale zelflevering+ bij EnergieWEB¹³ (Wageningen, Ede en Barneveld).

---

¹¹ <https://www.rvo.nl/onderwerpen/r-ladder>

¹² [Gemeentelijke Energie - Agem Energie Experts](#)

¹³ [Energie verkopen aan EnergieWEB | Gemeente Ede](#)

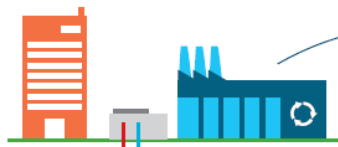

4. De 5 domeinen van het Klimaatakkoord

Zoals in inleiding aangegeven, gebruiken we – net zoals de provincie heeft gedaan – de vijf domeinen van het Klimaatakkoord als kapstok. De domeinen *Mobiliteit* en *Industrie en bedrijven* bespreken we kort, aangezien de werkzaamheden van Klimaatverbond hier minder direct op aansluiten. Op de andere domeinen gaan we uitgebreid in.

Industrie en bedrijven

- Energiebesparing bij bedrijven
- CO₂-afvang/-opslag en warmtepompen in met name papier-, metaal- en keramische industrie
- Innovatieve waterstof- en biograndstof toepassingen

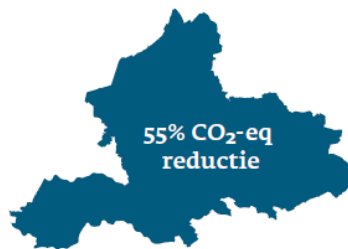
Gebouwde omgeving

- 200 toekomstbestendige wijken van de toekomst
- 12 proeftuinen aardgasvrije wijken
- Investeringsimpuls verduurzamen 4.000 huurwoningen
- Uitbreiding van de warmteinfrastructuur

Landbouw en landgebruik

- Natuurinclusieve kringlooplandbouw
- Koolstofopslag in de bodem
- Uitbreiding van bosareaal

Elektriciteit (duurzame energieopwekking)

- Zonne-energie
- Windenergie
- Geothermie, aquathermie en rioolthermie

Mobiliteit

- Aanleg van laadinfrastructuur voor personenauto's en goederenvervoer
- Meer woon-werkverkeer per fiets en OV
- Flexibele hubs

Figuur 1: De 5 domeinen uit het Gelders Klimaatplan en de top 3 aan maatregelen (bron: Gelders Klimaatplan 2021-2030, p.8).

4.1 Domein 1. Gebouwde omgeving

Kernboodschap

Het succes van de aanpak van de gebouwde omgeving staat of valt met het vertrouwen van bewoners^{14,15}. Dat vertrouwen kan ontstaan door aan te sluiten bij hun leefwereld: sluit op een positieve manier aan bij het DNA¹⁶ van de buurt. Geef bewoners zeggenschap: wat zijn hun belangen en prioriteiten om te komen tot een gezonde, veilige en toekomstbestendige leefomgeving?

Reflectie

Het huidige plan legt als geheel, dus ook voor het domein *Gebouwde omgeving*, de focus sterk op CO₂-reductie. Dat maakt dat het doel kwantificeerbaar is en goed aansluit bij de doelen vanuit het Klimaatakkoord. Zoals eerder geconstateerd maakt deze benadering ook dat het plan de sfeer ademt van 'moeten' en 'alles moet minder'. Dat is geen inspirerende benadering voor bewoners: onze indruk is weliswaar dat energiebesparing en energiearmoede de afgelopen jaren veel aandacht hebben gekregen, maar dat dat voor het overgrote deel valt te verklaren door de sterk gestegen energieprijzen.

In het plan is net als bij andere thema's de top 3 aan maatregelen benoemd:

- 200 toekomstbestendige wijken van de toekomst / 12 proeftuinen aardgasvrije wijken;
- Investeringsimpuls verduurzamen 4.000 huurwoningen;
- Uitbreiding van de warmte- infrastructuur.

Wij kunnen ons niet aan de indruk onttrekken dat – ondanks de sterk gestegen prijzen voor energie – de realiteit behoorlijk achterblijft bij de gestelde doelen:

- Op de website van Wijk van de Toekomst kunnen we 43 wijken vinden. De planning was 50 wijken in 2021 en 200 wijken in 2024. Deze 43 wijken omvatten alle wijken waar een proces loopt, óók als het slechts onderzoek betreft. Daadwerkelijke uitvoering is nog een heel ander verhaal;
- De investeringsimpuls voor de verduurzaming van 4.000 huurwoningen konden we niet terugvinden. Althans: wel de aankondiging en het besluit door Provinciale Staten, maar niets over de daadwerkelijke inzet, voortgang of resultaten;
- De uitbreiding van de warmte-infrastructuur moet in Gelderland tot 2030 voorzien in 80.000 extra aansluitingen op een warmtenet: 8.000 à 10.000 per jaar. Wij hebben via

<https://www.gelderland.nl/themas/duurzaamheid/energietransitie/warmtetransiti>

¹⁴ Trendrapport TNO P10584 [Verduurzamingsoplossingen in de gebouwde omgeving](#)

¹⁵ Crack the process: [versnellers en vertragers in aanleg warmtenetten](#)

¹⁶ Het DNA van een buurt wordt bepaald door de openbare ruimte inclusief ondergrond, het type gebouwen, en de sociale situatie en structuren

e geen concrete resultaten kunnen vinden anders dan de opmerking dat uitvoering in bestaande wijken achterblijft.

Het lijkt ons dat het achterblijven van de resultaten op dit thema aanleiding is om de bestaande aanpak te heroverwegen.

Streefbeeld en uitgangspunten

Het streefbeeld voor de gebouwde omgeving is een afgeleide van het algemene toekomstbeeld dat vanuit de omgevingsvisie vormgegeven kan worden. Vanuit de algemene gedachte dat de uitkomst te vangen zal zijn onder de noemer 'een prettige, veilige en gezonde leefomgeving' zien wij op dit thema in ieder geval de volgende raakvlakken met de andere thema's:

- De wet Natuurbescherming heeft impact op de verduurzaming van de gebouwde omgeving (en toezicht daarop is een taak van de provincie);
- Adaptatie en mitigatie zijn (ook) in de gebouwde omgeving onlosmakelijk met elkaar verbonden. Dus ook de maatregelen die je moet nemen. Deze samenhang begint bij beleid: de samenhang ontstaat niet spontaan in de uitvoering. Natuur en Milieu onderschrijft dit, met als toevoeging dat we in Nederland nog een hoop kunnen leren van andere Europese landen, die bijvoorbeeld veel ervaring hebben met het omgaan met (extreme) hitte in de zomer;
- Netcongestie is óók van belang in de gebouwde omgeving. Dat heeft diverse implicaties:
  - Het lijkt verstandig maximaal in te zetten op (collectieve) warmte-oplossingen die met name 's winters minimaal elektriciteit vragen. Dus: warmte/koudenetten via geothermie, warmte/koude-uitwisseling, aquathermie, etc. Natuur en Milieu Gelderland onderschrijft dit;
  - Onze energiehuishouding verandert: warmte- en koeltevraag hangen samen, en hangen ook samen met de elektriciteitsvraag (communicerende vaten);
  - Uitwisseling van elektriciteit binnen buurten (analoog aan de hubs voor bedrijventerreinen) vermindert de druk op het net;
- De nabijheid van werk en voorzieningen heeft gevolgen voor mobiliteit en voor de hoeveelheid ruimte die beschikbaar is voor klimaatadaptieve maatregelen.

Voor de te hanteren uitgangspunten verwijzen we naar de sectie over governance (3.1).

Maatregelen

- Zorg dat gemeenten beseffen dat de bestaande bouw (renovatie) de grootste klimaat én leefbaarheidsopgave is. Immers: 90% van de woningvoorraad van 2050 staat er nu al!;
- Vanuit veranderende energiehuishouding: zorg dat gemeenten de koelbehoefte integraal meenemen hun Transitievisie Warmte (en de bijbehorende uitvoeringsprogramma's en wijkuitvoeringsplannen);

- Vanuit Trias Energetica en netcongestie:
  - Stimuleer lokale uitwisseling van energie;
  - Stimuleer dat eerst naar besparing wordt gekeken vóóordat er evt. een warmte(koude)net komt;
- Ondersteun gemeenten bij de isolatie-opgave i.r.t. Natuurbeschermingswet;
- Ondersteun samenwerkende bewoners. Waar energiecoöperaties actief zijn, kan dat door deze te helpen te professionaliseren en door deze – op verzoek – van langjarige contracten te voorzien (DAEB) voor functies zoals een energieloket. Dit is echter niet de enig mogelijke weg: de provincie kan samenwerkende bewoners óók ondersteunen door een professionele ondersteuningsstructuur op te zetten waar samenwerkende bewoners gebruik van kunnen maken. Zowel voor verduurzaming van de gebouwde omgeving als voor (elektriciteits-)opwek. Bij dit laatste denken wij bijvoorbeeld aan ondersteuning van bewoners die via een maatschappelijke tender¹⁷ zon- of windenergie willen gaan opwekken.

4.2 Domein 2. Mobiliteit

Zoals in de inleiding aangegeven, is Klimaatverbond niet binnen alle domeinen (zeer) actief. Domein *Mobiliteit* is daar één van. Daarom schrijven we hier niet zo'n uitgebreide uiteenzetting als in domeinen 1, 4 en 5. Tegelijkertijd zijn alle domeinen natuurlijk wel met elkaar verbonden; wat je 'binnen' het ene domein doet, heeft hoogstwaarschijnlijk invloed op de andere domeinen. Vanuit die gedachte willen we de provincie wel de volgende punten meegeven:

- Ruimtelijke inrichting en sociale behoeften zijn sterk sturend voor de vraag naar mobiliteit die ontstaat. Hoe meer woningen binnen 15 minuten te voet, fiets of met het OV van voorzieningen liggen, hoe minder auto-infrastructuur er nodig is, conform het principe van de '15 minuten stad'¹⁸. De stad hoeft in dit geval niet letterlijk te worden genomen. Dit kunnen namelijk ook dorpen of buurtschappen zijn waar voorzieningen niet verder dan 15 minuten van de woningen zijn;
- Daarnaast is het 'hoe' van de mobiliteit sterk bepalend voor de ruimtevraag. Op dit moment wordt een groot deel van de openbare ruimte nog ingericht op basis van 'het perspectief vanuit de voorruit van een auto of vrachtauto'. Dat heeft grote ruimtelijke consequenties, zowel *tussen* steden en dorpen als *binnen* steden en dorpen. Door in te zetten op nabijheid en collectief vervoer (zie ook uitgangspunt 'collectieve oplossingen') wordt het materiaal- en energieverbruik minder én is er minder ruimte nodig. Ruimte die vervolgens beschikbaar komt voor bijv. klimaatadaptieve maatregelen. Dit geldt zowel voor personenvervoer als voor goederenvervoer. In beide gevallen is het goed om te denken vanuit de eindgebruiker en vanuit netwerken. Op welke manier kan die eindgebruiker zich verplaatsen – te voet, fiets, OV? – en op welke manier laat hij de auto staan? Op welke manier wil de eindgebruiker zijn goederen ontvangen en hoe richt je

¹⁷ Gelders Energieakkoord: [De maatschappelijke tender als route naar lokaal eigendom](#)

¹⁸ Zie bijvoorbeeld Netwerk Duurzame Mobiliteit: <https://www.duurzame-mobiliteit.be/nieuws/de-15-minutenstad>

daarvoor een zo duurzaam mogelijk mobiliteitsnetwerk in? Er kan bijvoorbeeld gekozen worden voor kleinschalig natransport vanuit een goederenhub. De goederen voor deze hub kunnen bijvoorbeeld via OV-structuren worden aangevoerd;

- Bij personen- en goederenvervoer is het goed steeds te onderzoeken of de diverse beheerders een coherent beleid voeren. De snelweg verbreden terwijl de regio de automobilititeit wil verminderen past hier niet goed in; busverbindingen gaan zien als een natransport van een treinreis of HOV-verbinding (hoogwaardig openbaar vervoer) is een te onderzoeken concept.

4.3 Domein 3. Industrie en bedrijven

Net als *Mobiliteit* is het domein *Industrie en bedrijven* een domein waar Klimaatverbond minder actief op is. Wel willen we, vanuit onze brede blik en de eerder omschreven gedachte van integraliteit en samenhang, de provincie de volgende punten meegeven:

- De provincie kan een rol pakken vanuit haar certificering op trede 5 van de CO₂-Prestatieladder. Het nemen van je eigen verantwoordelijkheid binnen verschillende ketens speelt daar een rol en aansluitend op de voorbeeldfunctie die de provincie heeft, spreekt het voor zich dat ze in haar eigen inkoop en aanbesteding kiest voor (regionale) partijen die zo CO₂-arm mogelijk opereren, waarmee ze bedrijven prikkelt om te (blijven) verduurzamen;
- Ruimtelijke inrichting is sterk sturend voor de behoefte aan mobiliteit; het clusteren van bedrijventerreinen kan voordelig zijn vanuit het perspectief van ondernemers, maar heeft gevolgen voor de bereikbaarheid van werk voor werknemers. Bovendien zorgt clustering van bestaande bedrijven vermoedelijk voor nieuwe bedrijvigheid in nu nog onbebouwd gebied;
- Vanuit netcongestie wordt gestuurd op zogenaamde 'energiehubs' op bedrijventerreinen: één gezamenlijke E-aansluiting voor een bedrijventerrein, met energie-uitwisseling 'achter de meter'. Dit is een zinvolle ontwikkeling. Dit kan echter alleen ontstaan op bedrijventerreinen waar samenwerking is, wat vaak pas ontstaat als er sprake is van parkmanagement. De provincie kan sturen op het invoeren of verbeteren van (overkoepelend) parkmanagement bij bedrijventerreinen. Bij nieuwe terreinen kan dat afgedwongen worden. Bij bestaande bedrijventerreinen kan de provincie bedrijven stimuleren om dit op te pakken, bijvoorbeeld door het instellen van parkmanagement randvoorwaardelijk te maken bij haar ondersteuning (subsidie) bij revitalisering van bestaande bedrijventerreinen. En revitalisering is uit het oogpunt van ruimtegebruik (en het voorkomen van verrommeling en dergelijke) en klimaatadaptieve maatregelen zeer wenselijk. Dit alles sluit aan bij de actiepunten die de coalitie heeft genoteerd met betrekking tot bedrijventerreinen (oude bedrijventerreinen helpen vernieuwen en vraag en aanbod van bedrijventerreinen op elkaar afstemmen);
- Bij het revitaliseren van bestaande en inrichting van nieuwe bedrijventerreinen is het belangrijk om water en bodem sturend als uitgangspunt nemen;

- Probeer te zorgen dat bedrijven slimmer omgaan met hun water. Bijvoorbeeld: koelwater hergebruiken en niet warm lozen op oppervlaktewater, het gebruik van grond- en drinkwater minimaliseren en maximaal hergebruiken (bijvoorbeeld water vanuit RWZI's).

4.4 Domein 4. Landgebruik

Kernboodschap

Klimaatverandering is een gamechanger in hoe we met ons bodem en water moeten omgaan. Om dit goed op te pakken, bevelen we aan om samen met de betrokkenen een herbezinning uit te voeren zoals beschreven in het hoofdstuk context. Dus niet optimaliseren van de huidige situatie, maar een transformatieproces opstarten op het vlak van landgebruik. We adviseren om systeem- en ketengericht te werken. Dit zal leiden tot een andere ordening en een ander gebruik van de ruimte.

Reflectie

Klimaatverandering, samen met onder andere de achteruitgang van de biodiversiteit en de grotere sociale verschillen in de maatschappij zijn gamechangers in ons landgebruik. Voortgaan op dezelfde weg brengt grote risico's met zich mee die steeds ingewikkelder op te lossen zijn als we langer wachten met het inslaan van een andere weg. Niets doen leidt tot verdere achteruitgang van biodiversiteit die ons leven op aarde kwetsbaar maakt, en tot regelmatig en steeds meer wateroverlast en droogtes. Kwetsbare natuurlijke omstandigheden heeft de geschiedenis ons laten zien, leidt tot onrust in de maatschappij en migratie.

Zoals in eerdere hoofdstukken is beschreven is de provincie zoekend hoe om te gaan met deze gamechanger(s) en zet de provincie stappen om de deze te mitigeren. Zoals ook in de hoofdstukken beschreven gaat dit nog vaak vanuit de optimalisatiegedachte en niet vanuit een transitiegedachte. De paragraaf wensbeeld en uitgangspunten biedt een richting aan om vanuit transitie principes te gaan werken.

Wat opvalt aan het huidige Klimaatplan is dat dit vierde domein *Landbouw en landgebruik* heet. Gezien de provincie de indeling van het nationale Klimaatakkoord volgt, is het op zich logisch dat de provincie deze titel overneemt. Wij kiezen er echter voor om als titel *Landgebruik* te nemen. Landbouw is een vorm van landgebruik en hoeft daarom niet apart in de titel genoemd te worden. Bovendien sluit dit ons inziens aan bij de integrale benadering die wij en de provincie allebei nastreven; landbouw is één van de onderwerpen binnen het overkoepelende domein landgebruik, naast bijvoorbeeld natuur, wonen en werken.

We vinden het logisch dat gekozen wordt om niet het huidige Klimaatplan, maar het programma *Vitaal landelijk gebied Gelderland* (VLGG) voor het thema landgebruik als uitgangspunt te nemen. We zien dat het programma al stappen zet richting verandering, al lijken deze nog wat meer gericht op optimaliseren dan op transformeren en nog wat meer opgave- dan systeemgericht (zie ook Box 2). Stappen zetten richting transformatie en systeem- of ketengericht werken helpt naar onze mening om problemen bij de bron aan te pakken. Dit is complex en heeft tijd nodig, maar leidt wel tot een aanpak die robuust en tegelijkertijd flexibel is.

Totdat een langetermijnstrategie vorm heeft gekregen, kunnen maatregelen genoemd in bijvoorbeeld VLGG uitgevoerd blijven worden. De meeste zijn zogenoemde 'geen-spijt maatregelen'. Maar het is goed om dit per maatregel en omstandigheid te blijven toetsen.

Streefbeeld en uitgangspunten

- Belangrijk is om te blijven kiezen voor integraal en gebiedsgericht werken. Dit is ook benoemd in het Burgerberaad (advies 5 over biodiversiteit, bodem en natuur, specifiek advies 5.5). In deze integrale processen kunnen CO₂-reductie samengaan met stikstofbeperking, de uitgangspunten van water en bodem sturend en biodiversiteitsproblematiek. Tevens wordt met een integrale benadering makkelijk duidelijk hoe je ruimte multifunctioneel in kunt zetten, wat ook volgens Natuur en Milieu Gelderland belangrijk is om op te sturen. Je kunt zo verschillende functies met elkaar combineren, zoals energie, natuur en landbouw;
- Betrek bij integraal en gebiedsgericht werken alle partijen in een gebied die deze problematiek veroorzaken en/of er een relatie mee hebben, zoals boeren, industrie, mobiliteitssector, bewoners en belangrijke lokale organisaties, natuurorganisaties, gemeenten, waterschappen. Betrek in een gebied alle partijen die deze problematiek veroorzaken, zoals boeren, industrie, mobiliteitssector.
  - Onderzoek samen welke rol de provincie neemt, zoals eerder beschreven in dit stuk;
  - Start met deze groep met fore- en backcasting, waarbij het belangrijk is om systeem- en ketengericht te denken en werken. Het backcasten kan leiden tot een stappenplan.
  - Neem het grondwatersysteem, bodem en biodiversiteit als uitgangspunt en laat de uitwerking passen binnen de draagkracht van deze factoren. Onderzoek samen hoe deze natuurlijke factoren kunnen samenkomen met de lokale cultuur en passende concepten van burgerbestuur;
  - Uit de forecast zal blijken waar de afgelopen 50 tot 70 jaar keuzes zijn gemaakt die passen bij een robuust water-, bodem- en biodiversiteitssysteem, waar de keuzes leiden tot een sterke achteruitgang van de natuurlijke factoren en waar tot overlast van de mensen. Om tot een robuust en veerkrachtig systeem te komen zal dit soms vragen om het maken van scherpe keuzes. Hoe bijvoorbeeld om te gaan met de jaren '70 en '80 wijken die veelal op vanuit water en bodem, verkeerde plekken zijn

gebouwd, waar nu regelmatig wateroverlast plaatsvindt en waar een deel van de ruimte eigenlijk gewenst is om te gebruiken voor wateropvang? Of hoe omgaan met de nieuwste boerenbedrijven die op de laagste plekken staan omdat die het laatst ontgonnen zijn en die mogelijk het herstel van de broekgebieden en daarmee het herstel van de sponswerking in de weg staan?;

- Onderzoek samen met de betrokken welke rol de provincie neemt, een faciliterende of coördinerende rol, zoals ook beschreven in hoofdstuk 3;
- Neem tijd nemen om van het huidige grondgebruik naar een klimaatrobuust grondgebruik komen. Verandering kost tijd, zeker voor bewoners die al hun hele leven op een bepaalde plek wonen. Gun de bewoner of ondernemer die tijd, tijd om misschien afscheid te nemen van het oude en het nieuwe te omarmen;
- De landbouwtransitie kan alleen succesvol zijn als ingezet wordt op een ketenaanpak. De keten loopt van de hypotheekverstrekker en de veevoederfabrikant via de productie door de boer naar de afzetmarkt van de producten. Ruimtelijke en milieuwetgeving heeft daarnaast ook invloed op de productie door de boer. Deze facetten zitten als radars in elkaar, waarbij de landbouwondernemer waarschijnlijk de minste opties heeft om te draaien. Omdat de provincie geen of weinig invloed heeft op zowel de toeleveranciers als de afzetmarkt, kan ze alleen de landbouwondernemer passend ondersteunen als die ondernemer uit het huidige systeem wil stappen. Veel van deze ondernemers vragen om deze steun, die de provincie kan geven door een consistent beleid te voeren, vertrouwen te bieden en binnen de wetgeving veranderaars letterlijk en figuurlijk de ruimte te geven. Ook kan gedacht worden aan pilot gebieden waar de huidige wetgeving niet het kader is, maar waar onderzocht wordt welke kaders de landbouwsector wel vooruithelpt. Deze aanpak voor de landbouw kan de provincie ook volgen bij andere sectoren die in transitie zijn;
- Voor alle functies is het is belangrijk om naar de toekomst zogenoemde lock-ins te voorkomen, door huizen en bedrijven te bouwen op voor water en bodem passende locaties of eventueel door aangepast te bouwen, waarmee je bij voorkeur de landschappelijke kwaliteit versterkt. Maar ook door teelten aan te passen aan bodem en water omstandigheden;
- Regeneratieve en kringlooplandbouw zijn goede uitgangspunten voor landbouw die zich aanpast aan bodem en water omstandigheden en zijn vormen om de zogenoemde lock-ins te voorkomen. De eerste gaat uit van werken op een klimaatrobuuste bodem, een bodem van goede kwaliteit. Bodems zijn volgens boeren die deze methodiek toepassen alleen weer vruchtbaar en waterdoorlatend en -conserverend te krijgen door het toevoegen van veel organisch materiaal en door de juiste teelt op de juiste plek. Dit vraagt om diversificatie van teelten en het weer terugbrengen van struiken en bodem. Dit leidt vervolgens weer tot meer biodiversiteit en tot een meer gevarieerd landschap. Kringlooplandbouw heeft als uitgangspunt dat of binnen een bedrijf of binnen een groep van (buur)bedrijven een gesloten kringloop is van in- en output. Omdat een diversificatie van teelten nodig

is en meer aandacht voor het creëren van bodemvruchtbaarheid via natuurlijke methoden, kan dit ook goed samengaan met de juiste teelt op de juiste plek voor bodem en water en het vergroten van biodiversiteit;

- Het is aan te raden om naar de toekomst toe in te zetten op financieel gezonde (landbouw)bedrijven, op bedrijven die vanuit hun bedrijfsbezittingen een financieel gezond bedrijf kunnen voeren, waarbij de eigen grond en andere bedrijfsbezittingen tot een bedrijf met voldoende omzet en inkomen leidt;
- We sluiten aan bij de frase *“Klimaatbestendig en circulair Gelderland, in alles wat we doen”* uit het huidige coalitieakkoord. Dit slaat dus ook op het landgebruik in de provincie;
- Om de biodiversiteit te vergroten en ecosystemen weer meer in evenwicht te krijgen, kan beter ingezet worden op diversiteit van open en gesloten natuur- en landschappelijke gebieden waarin pioniers- tot en met climaxvegetatie voorkomt, dan om het behoud van bomen. Dit sluit ook aan bij wat in het coalitieakkoord staat: het gaat om het functioneren van complete ecosystemen.

Maatregelen

- De landbouwketen blijft nog steeds als een kluwen in elkaar zitten. Zet in op het creëren van bewegingsruimte binnen keten en geef ruimte aan boeren die substantiële stappen willen zetten richting klimaat-, natuurrobuuste en lokaalgerichte bedrijfssystemen. Uitgangspunten en methoden om hierin stappen te zetten, staan hierboven beschreven;
- Door stoppende boeren komt veel grond te koop. Een vraag vanuit de landbouwsector aan de overheid is om een deel van deze grond strategisch aan te kopen deze gronden weer strategisch uit te kopen met geen of minder dier- en mestrechten en aangescherpte omgevingsvergunningen. Waardeer het waardeverschil af. Een revolverend fonds kan deze aan- en verkoop ondersteunen;
- Vervolgens is het van belang om zoals hierboven beschreven een lange termijnvisie te hebben en een uitvoeringsplan, voordat in uitvoering wordt gegaan. De principes van de landinrichtingswetgeving kan helpen met het vormgeven en uitvoeren van dit proces.

4.5 Domein 5. Duurzame energie (Het energiesysteem van de toekomst)

Kernboodschap

Willen we als maatschappij aan de toekomstige elektriciteitsvraag kunnen voldoen en de kosten beheersbaar houden, dan is het noodzakelijk om lokale opwek aan de lokale vraag te koppelen. Hierbij is sturen op gelijktijdigheid onontbeerlijk. Dit door efficiënt elektriciteitsgebruik en opslag aan de vraagzijde en stimulering aanbodzijde richting opslag dan wel duurzame opwek op grotevraagmomenten.

Duurzame energie versus Het energiesysteem van de toekomst

In het nieuwe klimaatprogramma wordt een extra domein toegevoegd: *het energiesysteem van de toekomst*. Terecht pakt de provincie het energiesysteem van de toekomst als belangrijk thema op; het huidige systeem begint aan alle kanten te knellen. Toch staat het energiesysteem van de toekomst niet los van het domein *Duurzame energie*. Elektriciteit en duurzame opwek zijn beiden onderdeel van het energiesysteem van de toekomst. Wij adviseren de provincie dan ook om deze domeinen niet los van elkaar aan te vliegen, maar om deze onderwerpen als één domein op te pakken.

Reflectie

Het huidige plan is gericht op de realisatie van zoveel mogelijk opwek. Weliswaar is beschreven dat het doel is om lokale opwek lokaal te gebruiken, maar hoe hier invulling aan kan worden gegeven is niet nader uitgewerkt. Inspanningen op duurzame opwek zijn natuurlijk nodig om de klimaatdoelen te halen, maar het risico is dat er te weinig aandacht is voor de lokale gemeenschap. Is voor hen duidelijk waarom opwek hier nodig is? En hoe kun je er vervolgens voor zorgen dat de gehele lokale gemeenschap meeprofiteert van de aanwezige duurzame opwek?

Terecht wordt de Regionale Energie Strategie (RES) als belangrijk instrument genoemd voor de regionale aanpak van duurzame elektriciteitsproductie. De doorvertaling van wat die 6 RES'en concreet betekenen voor de plannen van de provincie blijft in het ongewisse. Voor een belangrijk deel komt dat omdat het niet duidelijk wordt welke positie de provincie inneemt, waar haar (bestuurlijke) belangen liggen en op welke wijze dit tot uitdrukking komt in haar handelen. Juist die doorvertaling biedt een kans om nieuwe energie in de RES'en te brengen. Het risico bestaat namelijk dat de uitwerking van de plannen in de RES'en op lokaal niveau anders een separate gemeentelijke aangelegenheid wordt en de beoogde samenhang en integraliteit in de aanpak verwatert. Het blijven ondersteunen van de RES'en door de provincie is een goed uitgangspunt, maar krijgt alleen waarde als het belang van de RES'en worden geborgd en een expliciete doorvertaling krijgt in de (provinciale) planvorming. Hoe dat vorm krijgt ontbreekt voorsnog.

Wat betreft wind en zon voegt het huidige Klimaatplan weinig toe. De positie en rol van de provincie zijn beschreven, maar wat het belang van de provincie precies is wordt hierin niet duidelijk. Tevens worden de positie en rol van de provincie nog niet vertaald in een concrete aanpak. Hier is dus behoefte aan verdere diepgang. De provincie kan hier een meer sturende rol op zich nemen vanuit haar eigen maatschappelijke positie. De besluitvorming ligt weliswaar bij de gemeenten, maar de provincie kan hier veel meer sturen vanuit de toezichthoudende taak die zij heeft. Belangrijk is namelijk dat lokale en regionale opwek en energievraag op elkaar worden afgestemd en de provincie heeft hier beter zicht op dan afzonderlijke gemeenten. De vraag daarbij is welke maatregelen nodig zijn om tot een samenhangende systeemintegratie te komen. Feitelijk een vraagstuk dat bij de RES'en hoort te liggen, maar waar de provincie vanuit haar samenbindende rol van essentiële waarde kan zijn.

In het huidige plan wordt de rol van warmtekoude-opslag gemist. Warmte wordt wel genoemd als oplossing voor knelpunten op het stroomnet. Maar ook het gebruik van de ondergrond als energieopslagsysteem is een belangrijk element voor de toekomst die mee moet worden genomen in de mix van mogelijkheden om het elektriciteitsnet optimaal te benutten.

Streefbeeld en uitgangspunten

- Splits elektriciteit/duurzame opwek en het energiesysteem van de toekomst niet op in verschillende thema's in het nieuwe klimaatprogramma. Deze thema's zijn te nauw met elkaar verbonden om als separate taakvelden aan te vliegen;
- Behalve de inzet op (het organiseren van) duurzame opwek, is het *verkleinen* van de energievraag een belangrijk start- en uitgangspunt. Zoals het college schrijft op pagina 26 van het coalitieakkoord: *“De doelen bereiken begint bij aandacht voor besparing van energie.”*;
- Ten behoeve van draagvlak: uitleggen waarom de transitie van het elektriciteitsnetwerk nodig is, waar het belang van burgers en bedrijven ligt en wat de toegevoegde waarde is. Deze is essentieel; momenteel ligt het belang nog teveel bij de 'happy few' en heeft de rest voornamelijk te dealen met de 'lasten';
- In lijn met vorige punt is vol (blijven) inzetten op de collectieve aanpak een must. Waarbij de collectieve aanpak als uitgangspunt heeft dat de opgewekte stroom ten gunste komt van de energierekening en niet van de bankrekening. Hier hoort ook de ambitie van (tenminste) 50% lokaal eigendom bij, wat uiteraard ook wordt onderschreven door Energie Samen Gelderland;
- Analyse van het energiesysteem voor de toekomst voor Gelderland. Wat is waar nodig om een gebalanceerd systeem te krijgen? Waar ligt het provinciale belang in dit systeem? Waar hangt het energiesysteem samen met andere omgevingsvraagstukken voor nu en in de verre toekomst?;
- Toewerken naar een uitgebalanceerd activiteitenpakket met financiële instrumenten dat gericht is op het realiseren van het energiesysteem van de toekomst;

- Doorvertaling van het provinciale belang naar de RES-regio's en andersom, zodat plannen worden ontwikkeld en ondersteund die passen bij het energiesysteem van de toekomst;
- Intensivering van de samenwerking met de netbeheerders. De druk op een uitbreiding van het stroomnet is groot net als de druk op de ondergrond. Zo ontstaan conflicterende belangen tussen netbeheerder, provincie en gemeenten met vertragingen en frustraties tot gevolg. Bundeling van kennis en vaardigheden die gericht complexe vraagstukken kunnen aanpakken zijn dan van enorme toegevoegde waarde;
- Inzicht in de energiestromen op het net. De energietransitie heeft baat bij direct beschikbare cijfers over de netbelasting aan de aanbodzijde én aan de zijde van de netbeheerder. Hiermee kan er gestuurd worden op projecten waar netcongestie een fysiek probleem betreft en waar dit puur van administratieve aard is;
- Stuurmogelijkheden op gelijktijdigheid in afname en opwek. Daar waar opwek direct gelinkt kan worden aan de afname en waar ook stuurinstrumenten beschikbaar zijn (demand-site management, clipping zonne-installatie) bijvoorbeeld bij energiehubs maar ook binnen de gemeenschap ontstaat inzicht in waar zich knelpunten voordoen. Wat Natuur en Milieu Gelderland betreft, hoort hier ook voorlichting bij, voor zowel particulieren als ondernemers, om te zorgen dat men slimmer omgaat met energie met ook aandacht voor afnamemomenten;
- Waar sprake is van een goed en duurzaam toegankelijke warmtebron worden warmtenetten ingezet om de lokale elektriciteitsvraag ten behoeve van warmtepompen te temperen.

Maatregelen

- Ontwikkel regelingen die nieuwe opwek verbindt met lokaal gebruik¹⁹. Dit kan bijvoorbeeld een subsidieregeling voor energieopslag zijn, waarbij de aanvrager moet laten zien welk knelpunt in het lokale net daarmee wordt opgelost;
- Ondersteun energiegemeenschappen richting verdere professionalisering van de bedrijfsvoering, zodat er een tegenmacht ontstaat richting de (commerciële) partijen die opwek realiseren ten behoeve van het financiële gewin waarbij de financiën de regio uit vloeien. Energie Samen Gelderland pleit in dit kader voor het opzetten van een subsidieregeling of fonds om energiecoöperaties te ondersteunen in de opbouwfase, voorafgaand aan de daadwerkelijke realisatie van concrete projecten. Hierbij geeft ze aan dat Energie Samen Gelderland de provincie zou kunnen adviseren in de uitwerking van een dergelijk fonds of regeling;
- Aansluitend op multifunctioneel ruimtegebruik, ook genoemd bij *Landgebruik*: denk na over het combineren van wind en zon op locaties. Natuur en Milieu Gelderland geeft aan dat dit niet op alle locaties mogelijk is, maar het biedt wel voordelen op

---

¹⁹ [Energiegemeenschappen organiseren duurzame en betaalbare energie voor gemeenten, bedrijven en burgers - Energie Samen](#)

het gebied van ruimtebeslag, aantal benodigde aansluitingen en spreiding op het net. Hier kan de provincie als regisseur een belangrijke rol in spelen;

- De provincie heeft het energiesysteem van de toekomst²⁰ al als apart item opgenomen in het nieuwe Klimaatplan. Dat is een goed begin. Een volgende stap is om de landelijke kaders vanuit onder andere het NPE te vertalen naar de Gelderse werkelijkheid. Hoe wil de provincie dit verder inkleuren? De provincie kan hiermee een duidelijke richting geven aan hoe bijvoorbeeld opwek en opslag georganiseerd gaan worden;
- Richt een projectteam energiesysteem van de toekomst in om de uitgangspunten van het NPE²¹ te waarborgen en te bewaken;
- Zet in op een programmatische aanpak van energiehubs. Dit vanuit het beleidsmatige belang van de provincie. Dus eerst: welke rol wil de provincie spelen, waarom en welk provinciaal belang dient die rol, zowel op de korte als op de lange termijn? Pas daarna een inhoudelijke activering van het stimuleringsprogramma (in samenwerking met andere lokale en regionale actoren);
- De daadwerkelijke ontwikkeling van energiehubs (vraagsturing achter de meter binnen geografisch gebied) vraagt om gecoördineerde ontwikkeling op bedrijventerreinen. Zet daarom in op stimulering van bijvoorbeeld parkmanagement bij revitalisering van bestaande bedrijventerreinen. Natuur en Milieu Gelderland merkt hierbij op dat het bij het ontwikkelen van energiehubs ook belangrijk is om experimenteerruimte te bieden om oplossingen te vinden. Dit sluit ook aan bij wat in het coalitieakkoord staat in het stuk over netcongestie: waar regels in de weg zitten van oplossingen, wil het college die best overwegen, of op bepaalde plekken experimenteerruimte bieden;
- Neem lokale barrières weg voor lokale energie-initiatieven die passen binnen het energiesysteem van de toekomst. Energie Samen Gelderland benoemt dit punt ook in haar inbreng, waarbij ze pleit voor (financiële) ondersteuning in brede zin, zodat energiecoöperaties zich op een stabiele manier kunnen ontwikkelen: qua deskundigheid voor projectontwikkeling- en uitvoering, het leveren van diensten via bijvoorbeeld energieloketten en om lokale bewustwording en activiteiten aan te jagen. Tevens pleit ze voor het op een structurelere manier betrekken van (energie)gemeenschappen, bijvoorbeeld door regelmatig overleg en gezamenlijke activiteiten;
- Neem initiatief tot het inrichten van een kennisteam in met netbeheerders om kennis en ervaringen effectief in te kunnen zetten bij complexe knelpunten. Zorg dat betrokkenen affiniteit hebben en houden met de praktische kant van de problematiek;
- Zet in op systemen die laadpalen/grote warmtepompen en mogelijk andere grote energievragers door netbeheerder of bij voorkeur energiegemeenschappen kunnen afschakelen zodat het net op momenten kan worden ontlast²²;

---

²⁰ 'Het energiesysteem van de toekomst', netbeheer Nederland, april 2021

²¹ Nationaal Plan Energiesystemen, [Nationaal plan energiesysteem \(NPE\) \(rvo.nl\)](https://www.rvo.nl/npe)

²² Actieagenda netcongestie laagspanningsnetten, Stephan Brandligt, Januari 2024

- Stimuleer de ontwikkeling van warmtenetten waar sprake is van een goed en duurzaam toegankelijke warmtebron²³.

---

²³ Impact van de warmtetransitie op het lokale elektriciteitsnet, CE Delft, mei 2023

5. Slotbeschouwing

Dit document laat opnieuw zien hoe omvangrijk de klimaatopgave is, met al haar verschillende facetten, aandachtspunten en interconnecties. Het laat ook zien dat de provincie hier een belangrijke rol in te spelen heeft, als intermediair tussen gemeenten, regio's en het Rijk. En dat de rol van de provincie niet altijd hetzelfde is of hoeft te zijn, afhankelijk van het onderwerp of fase in een proces.

Het is niet altijd gemakkelijk om te bepalen welke rol je als provincie wilt of moet pakken op een bepaald moment of in een bepaalde situatie. Deze worsteling is duidelijk merkbaar in het huidige klimaatplan. Om dit wat gemakkelijker te maken, is het soms nodig om eerst een stapje terug te zetten en na te denken over waar we als samenleving eigenlijk naartoe willen. Hierin heeft de provincie een specifieke taak te vervullen als rechtmatige vertegenwoordiging van de samenleving. Het hebben van een heldere langetermijnvisie kan helpen en een goede basis vormen van waaruit je werkt. Het maken van een langetermijnvisie is ook een goede manier om het eerdergenoemde 'narratief' goed uit te werken, samen met bewoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties. Via deze route wordt voor zowel de provinciale organisatie zelf als partijen daarbuiten duidelijk waar het beste welke rol gepakt kan worden, vanuit welk belang en met welk (toekomst)beeld voor ogen. Ook geeft dit houvast in het samen vormgeven en uitvoeren van maatregelen.

Met de herijking van het Klimaatplan is de provincie deze route ingeslagen, zo ook met de ontwikkeling van het toekomstbeeld 'Gelderland in 2120' samen met de WUR. Na deze eerste stappen zijn natuurlijk nog veel vervolgstappen te zetten, barrières te slechten en plannen uit te werken en bij te stellen. Gelukkig staat de provincie hierin niet alleen en kan ze blijven putten uit het rijke Gelderse netwerk, waarbinnen ook Klimaatverbond Nederland, Energie Samen Gelderland en Natuur en Milieu Gelderland graag hun bijdrage leveren, samen met vele andere partijen in het Gelders Energieakkoord.